

॥ तंत्रसारसंग्रहप्रारंभः ॥

तंत्रसा०

॥ १ ॥

श्रीमच्छनुमद्गीममध्वांतर्गतं तं भक्तकृष्णवेदव्यासात्मकलक्ष्मीहयग्रीवाय नमः ॥ हरिः ॐ ॥ जयत्यजभवेशेन्द्रवंदि
तः कमलापतिः ॥ अनंतविभवानंदशक्तिज्ञानादिसद्गुणः ॥ १ ॥ विधिविधायसर्गादौ तेन पृष्ठो जलोचनः ॥ आ
ह देवो रमोत्संगविलसत्पादपल्लवः ॥ २ ॥ अहमेकोखिलगुणोवाचकः प्रणवो मम ॥ आकराद्यतिशांतांतः सोय
मष्टाक्षरो मतः ॥ ३ ॥ सविश्वतैजसप्राज्ञतुरीयात्मांतरात्मनां ॥ परमात्मज्ञानात्मयुजांमद्रूपाणां च वाचकः ॥ ४ ॥
तद्रूपभेदाः पंचाशन्मूर्तयो मम चापराः ॥ पंचाशद्वर्णवाच्यास्तावर्णास्तारार्णभेदिताः ॥ ५ ॥ द्विरष्टपंचकचतुः
पंचेत्येवाष्टवर्गगाः ॥ अजआनंदइंद्रेशावुग्रऊर्जऋतुंभरः ॥ ६ ॥ ऋघलशौलृजिरेकात्मैरओजोभृदौरसः ॥ अं
तोर्धगर्भः कपिलः स्वपतिर्गरुडासनः ॥ ७ ॥ घर्मोऽङ्गसारश्चावर्गश्छंदोगम्योजनार्दनः ॥ ज्ञाटितारिर्जमः षंकीठ
लकोडरकोठरी ॥ ८ ॥ णात्मातारस्थपोदंडीधन्वीनम्यः परः फली ॥ बलीभगोमनुर्यज्ञोरामोलक्ष्मीपतिर्वरः ॥ ९ ॥
शांतसंवित्पद्गुणश्च सारात्मा हंसळालुकौ ॥ पंचाशन्मूर्तयस्त्वेताममाकारादिलक्षकाः ॥ १० ॥ नारायणाष्टा
क्षरश्च ताराष्टाक्षरभेदवान् ॥ आद्यैस्तारचतुर्वर्णैर्भिन्नाव्याहृतयः क्रमात् ॥ ११ ॥ अनिरुद्धादिकास्तासां देवता
व्युत्क्रमेण वा ॥ ताश्च तन्मूर्तयस्त्वेव द्वादशार्णपदोदिताः ॥ १२ ॥ नारायणाष्टाक्षराच्च व्याहृतिभ्यस्तथैव च ॥

संग्रह-

अ० १

॥ ७६८ ॥

विभेदोद्वादशाणानां केशवाद्याश्च देवताः ॥१३॥ नारायणाष्टाक्षराच्च व्याहृतित्रिगुणात्पुनः ॥ वेदमातातुगा
यत्रीद्विगुणाद्वादशाक्षरात् ॥१४॥ चतुर्विंशन्मूर्तयोस्याः कथितावर्णदेवताः ॥ तद्भेदः पौरुषं सूक्तं वेदाः पुरुष
सूक्तगाः ॥१५॥ वैदिकाः सर्वशब्दाश्च तस्मात्सर्वाभिधोऽस्म्यहं ॥ पञ्चाशद्वर्णभिन्नाश्च सर्वशब्दा अतोऽपि च ॥१६॥
ऋषिश्च देवतैको हन्तारादीनां विशेषतः ॥ छंदोमदीया गायत्री ताराष्टाक्षरयोर्मता ॥१७॥ उद्यद्वा स्वत्समाभा
सश्चिदानंदैकदेहवान् ॥ चक्रशंखगदापद्मधरोऽध्येयो हमीश्वरः ॥१८॥ लक्ष्मीधराभ्यामाश्लिष्टः स्वमूर्तिगणम
ध्यगः ॥१९॥ ब्रह्मवायुशिवाहीशविपैः शक्रादिकैरपि ॥ सेव्यमानोऽधिकं भक्त्या नित्यनिःशेषशक्तिमान् ॥२०॥
मूर्तयोऽष्टावपि ध्येयाश्चक्रशंखवराभयैः ॥ युक्ताः प्रदीपवर्णाश्च सर्वाभरणभूषिताः ॥२१॥ तादृग्मूपाश्च पञ्चाश
ज्ज्ञानमुद्राभयोद्यताः ॥ टंकीदंडीचधन्वीचतुस्तुक्तास्तुवामतः ॥२२॥ वासुदेवादिकाः शुक्लरक्तपीतासितो
ज्ज्वलाः ॥ चक्रशंखगदाजेतः प्रथमो मुसलीहली ॥२३॥ सशंखचक्रस्त्वपरस्तृतीयः शार्ङ्गबाणवान् ॥ सचक्र
शंखस्तुर्यस्तुचक्रशंखासिचर्मवान् ॥२४॥ केशवो मधुसूदनः संकर्षणदामोदरौ ॥ सवासुदेवः प्रद्युम्नो दक्षोच्च
करशंखिनः ॥२५॥ विष्णुमाधवानिरुद्धपुरुषोत्तमाधोक्षजाः ॥ जनार्दनश्च वामोच्चकरस्थितदरामताः ॥२६॥

तंत्रसा०

॥ २ ॥

गोविंदश्चत्रिविक्रमःसश्रीधरहृषीकपः॥ नृसिंहश्चाच्युतश्चैववामाधःकरशंखिनः॥२७॥ वामनःसनारायणः
पद्मनाभउपेंद्रकः॥ हरिःकृष्णश्चदक्षाधःकरशंखधरामताः॥२८॥ शंखचक्रगदापद्मधराश्चैतेहिसर्वशः॥ क्र
मव्युक्तमपद्मादिगदादिव्युक्तमस्तथा ॥२९॥ अर्धक्रमःसांतरश्चषट्सुषट्स्वरिपूर्विणां ॥ वर्णानांदेवतानां
चनित्यत्वान्नक्रमःस्वतः॥३०॥ व्यक्तिक्रमंब्रह्मबुद्धावपेक्ष्यक्रमउच्यते ॥ समासव्यासयोगेनव्याहृतीनांचतु
ष्टयं ॥३१॥ सत्यंचांगानितारस्यप्रोच्यंतेष्टाक्षरस्यच ॥ कृद्धमहावीरद्युसहस्रसहितोल्ककाः ॥३२॥ चतु
र्थ्यताहृदादीनिपृथग्रूपाणितानिच ॥ विष्णोरेवात्यभेदेपितदैश्वर्यात्तदन्यवत् ॥३३॥ चक्रशंखवराभीतिह
स्तान्येतानिसर्वशः॥ मूलरूपसवर्णानिकृष्णवर्णाशिखोच्यते ॥३४॥ चतुर्विंशन्मूर्तयश्चमूलरूपसवर्णकाः ॥
आदिवर्णत्रयंनाभिहृच्छिरस्सुयथाक्रमं ॥३५॥ न्यसनीयंचतद्वर्णदेवताध्यानपूर्वकं ॥ पञ्जानुनाभीहृदय
वाङ्मासानेत्रकेषुच ॥३६॥ अष्टाक्षराणान्यासःस्याद्याहृतीनांप्रजापतिः ॥ मुनिश्छंदस्तुगायत्रीदेवताभग
वान्हरिः ॥३७॥ उद्यदादित्यवर्णश्चज्ञानमुद्राभयोद्यतः ॥ तारेणव्याहृतीभिश्चज्ञेयान्यंगानिपंचच ॥३८॥
नाभिहृत्केषुसर्वेषुचतस्रोव्याहृतीर्न्यसेत् ॥ द्वादशार्णस्यजगतीच्छंदोन्यत्तारवत्स्मृतं ॥३९॥ अच्छवर्णोभय

संग्रहः

अ० ३

॥७६९॥

वरकरोध्येयोमितद्युतिः॥ पदैर्व्यस्तैःसमस्तैश्चज्ञेयान्यंगानिपंचच ॥४०॥ अष्टाक्षराणांस्थानेषुबाह्वोरुर्वोश्च
विन्यसेत् ॥ विश्वामित्रस्तुसंध्यार्थेतदन्यत्रप्रजापतिः ॥ मुनिर्देवस्तुसवितृनामासष्टत्वतोहरिः ॥४१॥ प्रोद्य
दादित्यवर्णश्चसूर्यमंडलमध्यगः॥ चक्रशंखधरोंकस्थदोर्द्वयोध्येयएवच ॥४२॥ सताराश्चव्याहृतयोगायत्र्यं
गानिपंचच ॥ दोःपत्संधिषुसाग्रेषुनाभिहन्मुखकेषुच ॥ ४३ ॥ वर्णन्यासश्चकर्तव्यस्तारवन्निखिलंस्मृतं ॥
पंचाशदक्षराणांचपुंसूक्तस्यापिसर्वशः ॥४४॥ अनुष्टुभश्चत्रिष्टुप्चच्छंदोस्यत्रिष्टुभोपिवा ॥ विष्णुशब्दश्चतु
र्थ्यतोहृदयेतःषडक्षरः॥४५॥ तारवत्सर्वमस्यापिश्यामोध्येयोहरिःस्वयं ॥ वर्णाएवषडंगानिषणयोर्भेदयोग
तः ॥४६॥ पञ्जानुनाभिहन्नासाकेषुन्यासश्चवर्णशः ॥ एतेतुसर्वमंत्राणामूलमंत्राविशेषतः ॥४७॥ एतज्ज्ञा
नात्समस्तंचज्ञातंस्याच्छब्दगोचरं ॥ एतज्जपात्समस्तानांमंत्राणांजापकोभवेत् ॥४८॥ पूज्यश्चभगवान्नित्यं
चक्राब्जादिकमंडले ॥ हृदयेवाचलेवापिजलेवाकेवलस्थले ॥४९॥ अष्टाक्षरेणसंपूज्यप्रथमंदेवतांपरां ॥ म
ध्येसव्येगुरुंश्चैवदक्षिणेसर्वदेवताः॥५०॥ पुनःसव्येसर्वगुरुनामेयादिषुचक्रमात् ॥ गरुडंव्यासदेवंचदुर्गांचै
वसरस्वतीं ॥५१॥ धर्मज्ञानंचवैराग्यमैश्वर्यंचैवकोणगान् ॥ तदंतःपूर्वदिक्पूर्वमधर्मादींश्चपूजयेत् ॥५२॥

तंत्रसा०

॥ ३ ॥

अपूजिता अधर्मादिदातारस्ते तथाभिधाः ॥ निर्ऋतिश्चैव दुर्गा च कामोरुद्रश्च देवताः ॥ ५३ ॥ यमवायुशिर्वेन्द्राश्च
ज्ञेयाधर्मादिदेवताः ॥ परमः पुरुषो मध्ये शक्तिराधाररूपिणी ॥ ५४ ॥ कूर्मो नंतश्च पृथिवीक्षीरसागर एव च ॥
श्वेतद्वीपो मंटपश्च दिव्यरत्नमयो महान् ॥ ५५ ॥ पद्ममेतत्र यंदेवी रमैव बहुरूपिणी ॥ सूर्यसोमहुताशाश्च पद्मे श्री
स्त्रिगुणात्मिका ॥ ५६ ॥ आत्मांतरात्मपरमज्ञानात्मानश्च मूर्तयः ॥ विमलोत्कर्षणी ज्ञानाक्रियायोगात्तथैव च
॥ ५७ ॥ प्रह्वी सत्या तथेशाना नुग्रहाचेति शक्तयः ॥ अष्टदिक्षु च मध्ये च स्वरूपा ण्येव ताहरेः ॥ ५८ ॥ ततो नंतं योग
पीठस्वरूपं पूजयेद्धरेः ॥ तत्रावाह्य हरिं चार्घ्यपाद्यमाचमनीयकं ॥ ५९ ॥ मधुपर्कपुनश्चार्चास्नानं वा सो विभूष
णं ॥ उपवीतासने दत्वा गंधपुष्पे तथैव च ॥ ६० ॥ लक्ष्मीधरे यजेत्तत्र पार्श्वयोरुभयोर्हरेः ॥ हृदयादींस्तथेन्द्रादिदि
क्ष्वस्त्रं कोणकेषु च ॥ ६१ ॥ वासुदेवादिकान् दिक्षुकेशवादींस्ततः परं ॥ मत्स्यकूर्मवराहांश्च नारसिंहं च वामनं
॥ ६२ ॥ भार्गवं राघवं कृष्णं बुद्धं कल्किनमेव च ॥ अनंतं विश्वरूपं च तद्वहिः पूजयेत्तमात् ॥ ६३ ॥ अनंतब्रह्मवा
य्वीशान्वीशं चाग्नेप्रपूजयेत् ॥ वारुणीं चैव गायत्रीं भारतीं गिरिजामपि ॥ ६४ ॥ कोणेषु वींद्रवामे च सौपर्णीं पूज
येदपि ॥ इंद्रादीं ज्छेष विध्यंतान्सभार्यान्सपरिग्रहान् ॥ ६५ ॥ धूपदीपौ ततो दत्वा नैवेद्यं मूलमंत्रतः ॥ अनेन क्रम

संग्रह-

अ० १

॥ ७७० ॥

योगेन जुहुयात्संस्कृतेऽनले ॥६६॥ पुष्पांजलिश्च होमश्च मूलेनाष्टोत्तरंशतं ॥ सकृत्सकृत्पुष्पमन्यैर्होमस्तस्य
चतुर्गुणः ॥६७॥ विसर्जयित्वानैवेद्यं मूलेन त्रिःसमर्च्य च ॥ धूपदीपौ पुनर्दत्त्वा पुनर्मूलेन पूर्ववत् ॥६८॥ अर्च
यित्वा हरिं ध्यात्वा जपेदष्टोत्तरंशतं ॥ पुनर्ध्यायेद्धरिं सर्वदेवदेवेश्वरं प्रभुं ॥ ६९ ॥ जपध्यानहुतार्चादीनेवं यः
कुरुते सदा ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां भाजनं स्यात्स एव हि ॥७०॥ सर्वोत्तमं हरिं ज्ञात्वा य एवं भक्तिपूर्वकं ॥ जप
ध्यानादिभिर्नित्यं पूजयेन्नास्य दुर्लभं ॥७१॥ भक्तिकृत्त्वान्यदेवेषु ब्रह्मरुद्रादिकेष्वपि ॥ सर्वोत्कर्षमविज्ञाय वि
ष्णोर्याति तमो ध्रुवं ॥७२॥ नय ज्ञानचतीर्थानि नोपवासव्रतानि च ॥ दैवतानि च सर्वाणि त्रातुं तं शक्नुयुः कचि
त् ॥७३॥ हरिर्हि सर्वदेवानां परमः पूर्णशक्तिमान् ॥ स्वतंत्रो न्येतद्वशा हि सर्वतः स जगद्गुरुः ॥७४॥ ब्रह्माद
यश्च तद्भक्त्या भागिनो भोगमोक्षयोः ॥ तस्माज्ज्ञेयश्च पूज्यश्च वंद्यो ध्येयः सदा हरिः ॥७५॥ इति श्रीमदानंद
तीर्थभगवत्पादाचार्यविरचिते श्रीमत्तंत्रसारसंग्रहे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

हरिः ॐ ॥ यस्य कस्यापि मंत्रस्य न्यासः पञ्चाशदक्षरैः ॥ वीर्यदः केभितो वक्रमक्षिकर्णेषु नासयोः ॥१॥ गंडयो
रोष्ठयोर्दंतपङ्क्तयोर्मूर्ध्नि च वाचि च ॥ दोः पत्संधिषु साग्रेषु पार्श्वयोः पृष्ठगुह्ययोः ॥२॥ तुंदे च हृदि धातूनां सप्तके

तंत्रसा०
॥ ४ ॥

प्राणजीवयोः ॥ सक्षकारानन्यसेद्वर्णान्नृसिंहःक्षस्यदेवता ॥३॥ जपेन्यासेचविहितःक्षोक्षराणांसदांततः ॥
प्राणायामोरेचयित्वापूरयित्वाचकुंभके ॥ ४ ॥ तारैस्त्रिर्द्वादशावृत्तैर्द्व्येकद्वादशकेनवा ॥ तत्तन्मंत्रेणवाका
योंगायात्र्यादशतारकैः ॥५॥ आदावेवजपेकुर्याच्छोषणंदहनंपुतिं ॥ वाय्वग्निवारुणैर्वीजैर्ध्यात्वातन्मंडले
हरिं ॥६॥ एकपंचाशद्वर्णानांचतुर्विंशतिमूर्तयः॥ आत्माद्यावासुदेवाद्याविश्वाद्यामत्स्यकच्छपौ ॥७॥ को
लोन्नृसिंहःसबटुर्जामदग्न्यरघूद्वहौ ॥ वासिष्ठ्यादवौकृष्णावात्रेयोबुद्धकल्किनौ ॥८॥ शिशुमारश्चेतिशतं
कलाःकलशनामकाः ॥ एताभिःसहितांमूलमूर्तिकुंभोदकेसुधीः ॥९॥ पूर्वोक्तविधिनाभ्यर्च्यप्रतिमांशिष्य
मेववा ॥ स्नापयेत्पूर्वमर्चायांजपोनूनःसहस्रतः ॥१०॥ मूलमंत्रस्यचांगानान्यासःस्नानादनंतरं ॥ प्रतिमा
यांसन्निधिकृच्छिष्येमाहात्म्यकृद्भवेत् ॥११॥ कलशःकीर्तिमायुष्यंप्रज्ञांमेधांश्रियंबलं ॥ योग्यतांपापहानिं
चपुण्यवृद्धिंचसाधयेत् ॥१२॥ उपसर्गेषुजातेषुदैवभूतात्महेतुषु ॥ आयुषेवाथशांत्यैवाश्रियेवापुण्यवृद्धये
॥१३॥ योग्यतायैमंत्रसिद्ध्यैविष्णोःप्रीत्यर्थमेववा ॥ जुहुयात्सहस्रमयुतंलक्षंकोटिमथापिवा ॥१४॥ पूर्वव
त्संस्कृतेवह्नौध्यात्वादेवंजनार्दनं ॥ कृत्वात्रिमेखलंकुंडंचतुर्विंशांगुलोच्छ्रितं ॥१५॥ तावत्स्वातंचतुष्कोणमु

संग्रह.
अ० २

॥७७१॥

च्छ्रितं द्वादशैव वा ॥ अंगुलं त्र्यंगुलं वापि चतुरंगुलमेव वा ॥ १६ ॥ विस्तारो मेखलानां स्यादं त्यावा चतुरंगुला ॥
चतुर्विंशंगुलं वा तद्विस्तारो द्वादशैव वा ॥ १७ ॥ अश्वत्थपत्राकृतिः स्यान्मूलतो द्वादशांगुला ॥ योनिः स्वाते
च विनता प्रविष्टा अंगुलं तथा ॥ १८ ॥ तदात्मनि हरिं ध्यात्वा कुण्डे देवीं श्रियं तथा ॥ विष्णुवीर्यात्मकं वह्निनिक्षि
पेत्प्रणवेन तु ॥ १९ ॥ कुर्याच्छ्रियाः षोडशच व्याहृतीभिः पृथक् पृथक् ॥ बह्वेस्तद्गह्वरेः प्रीतिं कुर्वन्द्रव्यैर्यजेत्ततः
॥ २० ॥ आज्येन वा पायसेन समिद्धिः क्षीरिणामथ ॥ तिलैर्वा तंडुलैर्वापि मधुरैस्त्रिभिरेव वा ॥ २१ ॥ ब्रह्म
वृक्षसमिद्धिर्वासमिद्धिर्वा मृतोद्भवैः ॥ अमृताः समिधोज्ञेयाः सर्वत्र चतुरंगुलाः ॥ २२ ॥ एवमेव च दीक्षाया
माज्येनैवाहुति क्रिया ॥ पूजा च कार्या विधिवत्पूर्व सर्वहुतेष्वपि ॥ २३ ॥ गुरवे दक्षिणां दद्यात्तुल्यलक्षे शतं सुधीः ॥
आत्मनैव कृते होमेशक्तितो गुरुदक्षिणा ॥ २४ ॥ इति श्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचिते श्रीमत्तंत्र
सारसंग्रहे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

हरिः ॐ ॥ प्रतिष्ठांकारयन् विष्णोः कुर्यात्सुप्रतिमां बुधः ॥ लोहैर्वा शिलया दार्वा मृदा वापि यथाक्रमं ॥ १ ॥ षण्ण
वत्यंगुलां योगासीनामथ वा स्थितां ॥ शयानां वा मुमुक्षूणां व्याचक्षाणां निजां स्थितिं ॥ २ ॥ मुखादूर्ध्वं अंगु

तंत्रसा०
॥ ५ ॥

लोचानवांगुललसन्मुखां ॥ सुवृत्तत्र्यंगुलग्रीवामास्तनाच्चषडंगुलां ॥३॥ पंचादशांगुलांनाभेरासार्धदशकां
गुलां ॥ वृषणादामूलतश्चसार्धद्व्यंगुलमायतां ॥४॥ तावदागुदतोदीर्घाचैत्यादष्टादशांगुलां ॥ तथाद्व्यंगुल
चैत्यांचद्वाविंशजंघयायुतां ॥५॥ आरभ्यगुल्फमध्यंचसहार्धचतुरंगुलां ॥ षडंगुलोच्चप्रपदांसार्धत्र्यंगुलमेव
च ॥६॥ प्रपदोच्चयुतामंतेद्व्यंगुलप्रपदोच्छ्रयां ॥ त्र्यंगुलद्व्यंगुलामर्धहीनमध्यांगुलामपि ॥७॥ त्रिपदांगुल
हीनान्यांततस्तादृशतत्परां ॥ पादोनोच्चांगुष्ठनखांतदर्धतदनंतरां ॥८॥ क्रमशःपादहीनान्यांरक्तपादनखां
शुभां ॥ विस्तारःप्रपदस्यापिषडंगुलउदाहृतः ॥९॥ अंगुष्ठपरिणाहस्तुचतुरंगुलईरितः ॥ त्र्यंगुलस्तुतदन्य
स्यग्रीह्यर्धोनाःक्रमात्पराः ॥१०॥ दशांगुलंजंघमूलंमध्यंचत्र्यंगुलाधिकं ॥ सप्तादशांगुलंतूर्ध्वजानुरष्टादशां
गुलः ॥११॥ ऊर्वतोपितथाज्ञेयोमध्यंद्विद्वादशांगुलं ॥ चतुरंगुलाधिकंमूलंगुह्यंसार्धचतुष्टयं ॥१२॥ सार्धत्रयं
परीणाहाद्वृषणंचतुरंगुलं ॥ सप्तांगुलंपरीणाहादृत्तंप्रोक्तंसमस्तशः ॥१३॥ अष्टत्रिंशांगुलःकट्याःपरीणाहउ
दाहृतः ॥ सुवृत्तत्वंतथाश्रोण्योःपीनत्वंचसमस्तशः ॥१४॥ विस्तारश्चतथाकट्याःसुप्रतिष्ठिततापदोः ॥ कट्या
श्चैवांगुलाधिक्यंनाभेरधउदाहृतः ॥१५॥ नाभिःसार्धांगुलश्चैवगंभीरोर्धांगुलोन्नतः ॥ वृत्तःप्रदक्षिणश्चैवदि

संग्रह-
अ० ३

॥७७२॥

चत्वारिंशदंगुलं ॥१६॥ मध्यंस्तनेपरीणाहःपङ्गुलमतोधिकः॥ एकोनविंशांगुलंतदुरोविस्तारलक्षणं ॥१७॥
 पादोनमंगुलंचैवभुजाभ्यांसहसार्धकं ॥ अंसयोर्विस्तृतिश्चैवपृथगष्टांगुलामता ॥ १८ ॥ सप्तांगुलोच्छ्रयःकक्षा
 दुपरिस्कंधयोर्मतः॥ अष्टत्रिंशांगुलंचैवहस्तयोर्मनिमुच्यते ॥१९॥ अष्टादशांगुलोवाहोःपरीणाहउदाहृतः ॥
 क्रमादूनंतदंततुसार्धाष्टांगुलमीरितं ॥२०॥ सांगुलस्तुतलःसार्धनवांगुलउदाहृतः ॥ समंतदुभयंज्ञेयंतथैवतल
 विस्तृतिः ॥२१॥ अर्धांगुलोन्नतामध्यादयोःसार्धांगुलोन्नता ॥ कनिष्ठिकायास्तस्यास्तुब्रीहिमात्राधिकःपरः
 ॥२२॥ सार्धत्रयपरीणाहौमध्यज्येष्ठावुदाहृतौ ॥ अन्यौब्रीहितदर्धोनावन्यासार्धद्वयांगुला ॥२३॥ पादोनांत
 परीणाहाःसर्वाज्येष्ठांविनास्मृताः ॥ वक्षोविस्तारसदृशःपरीणाहोगलस्यच ॥२४॥ ललाटकुकुक्षिकंठास्तुदीर्घ
 रेखात्रयान्विताः ॥ वृत्तोगलोवाहवश्चस्तनावंगुलयस्तथा ॥२५॥ रक्तास्तलनखाश्चैवनेत्रांतोधरणवच ॥ उत्त
 रोष्ठश्चजिह्वाचनखौपादोनकांगुलौ ॥२६॥ अर्धांगुलौतथामध्यावन्येऽष्टांशक्रमोनकाः ॥ नासिकायाअधस्ता
 चनासिकाचरराटिका ॥२७॥ समामानेननासायाउच्चत्वेनैवमापने ॥ अर्धांगुलाधिकंसर्वमुखस्यतुभविष्य
 ति ॥२८॥ चतुरंगुलंतथैवास्यंसार्धब्रीह्यधरंस्मृतं ॥ उत्तरंब्रीहिमात्रंतुतदूर्ध्वचाधरोपमं ॥ २९ ॥ सार्धांगुलम

तंत्रसा०

॥ ६ ॥

थप्रोक्तमधरादधएवच ॥ आस्यपार्श्वद्वयंप्रोक्तमाकर्णात्तुपडंगुलं ॥३०॥ सप्तांगुलं नासिकायाः पार्श्वमाकर्णतः
स्मृतं ॥ सपादांगुलमुच्चाचनासिकापरिकीर्तिता ॥ ३१ ॥ अर्धांगुले पुटे तस्या मध्यं च समुदाहृतं ॥ नासिकाव्री
हिविस्ताराचक्षुषीचांगुलित्रये ॥३२॥ अंगुलं चैव विस्तीर्णे फुल्लेऽर्धं च तदन्यथा ॥ चतुरंगुलौ भ्रुवौ चैव तथा र्धांगु
लविस्तृतौ ॥३३॥ असंहतौ च निविडौ तथा पक्ष्मसुनीलकं ॥ कर्णौ च त्र्यंगुलौ सार्धद्वयविस्तारसयुतौ ॥३४॥
सकुंडलं तावदेव विवरं संप्रकीर्तितं ॥ तथा द्व्यंगुलविस्तारं लताभ्यां सह कथ्यते ॥ ३५ ॥ कर्णपूरयुतौ कर्णावुत्प
लाभ्यां च संयुतौ ॥ नीलालकसहस्रेण युक्तं तन्मुखपंकजं ॥३६॥ ललाटं सुविशालं च तथा सार्धनवांगुलं ॥ विस्ता
रो मूर्ध्नि वृत्तं च शिरश्छत्राकृतिस्मृतं ॥३७॥ दीर्घाश्च कुंचिताग्राश्च नीलाः केशाहरेर्मताः ॥ मुखमानेन चैवोच्चं
किरीटं केशवस्य हि ॥३८॥ कुंडले मकराकारे वक्षश्चैव सकौस्तुभं ॥ सश्रीवत्संदक्षिणतः पीनंतुंगमुदाहृतं ॥३९॥
हारग्रैवेयसहितमुपवीतयुतं तथा ॥ बाहवश्च सकेयूरकंकणांगदमुद्रिकाः ॥४०॥ समध्यबंधं मध्यं च नितं बेपीत
मंवरं ॥ कांचीगुणश्च पदयोर्नूपुरे चाति सुखने ॥४१॥ अंगुलीयानि च पदोः कृतिभिः साधु कारयेत् ॥ सोत्तरीयं
च चक्राद्यैरायुधैश्च समन्वितं ॥ ४२ ॥ अनुन्नतैरविरलैर्दतैर्युक्तं च सुसितं ॥ समदृष्टियुतं कार्यं श्लक्ष्णं चैव म

संग्रह.

अ० ३

॥७७३॥

नोहरं ॥४३॥ प्रतिमार्थं व्रजन्पंचध्वनिभिर्मंगलैर्युतः ॥ गत्वा शुचिस्थलं चैव शिलां तत्र परीक्षयेत् ॥ ४४ ॥
ध्वनिभेदेन विज्ञाय शिलां गर्भवतीं त्यजेत् ॥ मूलमंत्रं जपन्विष्णुं ध्यायं स्तिष्ठेदुपोषितः ॥ ४५ ॥ वाक्षीं चैद्यज्ञवृ-
क्षस्य सारेणैव तु कारयेत् ॥ बलिदानं च संक्षेपविधानेनैव कथ्यते ॥ ४६ ॥ अस्य संक्षेपशास्त्रत्वान्न विस्तरविरोधि-
ता ॥ दत्त्वोपहारं हरये तद्भूतेभ्यो बलिं हरेत् ॥ ४७ ॥ प्राच्येभ्यो विष्णुभूतेभ्य इत्याद्यखिलदिक्षु च ॥ आदाय
विष्णुभूतेभ्यो लोकपेभ्यस्तथा हरेः ॥ ४८ ॥ अनुज्ञामुद्धरेद्दृक्षं शिलां च प्रतिमाकृते ॥ प्रतिमां पिंडिकां पीठं शि-
लाभिस्तु त्रिजातिभिः ॥ ४९ ॥ स्वरस्थूलत्वभेदेन पुंस्याद्या जातितः शिलाः ॥ पुंशिला प्रतिमार्थं तु स्त्रीशिला पी-
ठकृत्तये ॥ ५० ॥ वेदमंगलघोषेण वाद्यैश्च प्रतिमां हरेत् ॥ प्रागुदक्प्रवणे देशे कुर्याद्देवालयं सुधीः ॥ ५१ ॥ रामा-
वृते दक्षिणतः पश्चाद्विर्यग्र एव वा ॥ मध्ये वा ग्रामपुरयोर्विशाले सुशुचौ तथा ॥ ५२ ॥ ऐशानीं दिशमेकां तु विनो-
दकविवर्जिते ॥ जलाशयस्य मध्ये वा शिला वृक्षादिवर्जिते ॥ ५३ ॥ श्मशानादिकदेशानां विदूरे सुमनोहरे ॥
किष्कुद्धादशतो नूनं कुर्याद्देवालयस्थलं ॥ ५४ ॥ द्विगुणं चतुर्गुणं वापिशतकिष्कुप्रमाणकं ॥ कृत्वा भूशोधनं
सम्यक्सार्धपुंमानतस्त्वधः ॥ ५५ ॥ केशांगारास्थिवल्मीकलोष्ठाश्मादिविवर्जिते ॥ हरितं तत्रापि संपूज्य बलिं

तंत्रसा०

॥ ७ ॥

दत्वापिपूर्ववत् ॥ ५६ ॥ मृदारुशैलैर्लोहैर्वाकुर्याद्देवालयंदृढं ॥ दी(र्घास्तुक)र्धस्थकलमास्तिस्रस्तिर्यगष्टयवोद
राः ॥ ५७ ॥ अंगुल्यामध्यरेखायाःसमालक्षणतःस्मृताः ॥ स्वांगुल्यामध्यरेखातुप्रतिमादिपुलक्षणं ॥ ५८ ॥ ह्रस्व
मध्योच्चभेदेनतत्तन्मानंसमस्तशः ॥ प्रादेशहस्तपुरुषमानंसामान्यलक्षणं ॥ ५९ ॥ प्रतिमाध्यर्धकंद्वारमूर्ध्वम
र्धचविस्तृतिः ॥ प्रतिमार्धप्रमाणेनपीठस्योच्चत्वमिष्यते ॥ ६० ॥ उन्नतिःपिंडिकायास्तुचतुरंगुलमानतः ॥ त्र्यं
गुलंध्यंगुलंवापिगृहांतःप्रतिमासमं ॥ ६१ ॥ उच्चपर्यवचक्रमशउच्चत्वंमध्यतःस्मृतं ॥ तावदुच्चंवहिश्रैवयद्येकंशि
खरंभवेत् ॥ ६२ ॥ अधोच्चमथवापिस्यादधस्तात्प्रतिमोन्नतं ॥ ततोद्विगुणमानंवासार्धप्रतिममेववा ॥ ६३ ॥
शिखरांतरेतुप्रतिमामानंतद्गुलउच्यते ॥ तन्निपादंतदध्वार्धवातदध्यर्धमथापिवा ॥ ६४ ॥ वर्तुलंपद्मसदृशंहस्ति
पृष्ठसमंतथा ॥ चतुरस्रंचाष्टकोणंविमानंपरिकीर्तितं ॥ ६५ ॥ प्रतिमायादशगुणंविंशद्गुणमथापिवा ॥ वर्तु
लंशिखरंत्वेकंकिरीटाकृतिमद्भवेत् ॥ ६६ ॥ सभयापिसमेतंवापृथक्सभमथापिवा ॥ द्विसभंत्रिसभंवापिसगो
पुरमथापिवा ॥ ६७ ॥ प्राकारवृत्तयुक्तंवासप्तप्राकारमेववा ॥ समवृत्तंकिष्कुमात्रंवहिवर्चचतुरश्रकं ॥ ६८ ॥
ततःपरंकिष्कुमात्रंसभायाअंतरंयदि ॥ ततस्तावच्चृतीयायाःसार्धमेवह्युदाहृतं ॥ ६९ ॥ किष्कुत्रयंचशक्रादेः

संग्रह-

अ० ३

॥ ७७२ ॥

स्थानंतद्वृत्ततःस्मृतं ॥ ततस्तुमंटपंकुर्यात्प्रतिष्ठायाःसुलक्षणं ॥७०॥ पूजयेद्वास्तुपुरुषस्योपरिष्ठांस्तुसर्वदा ॥
देवान्ब्रह्मादिकान्वास्तुर्वराहस्यहरेःसुतः ॥७१॥ पातितोदैवतैर्भूमौचतुरश्राकृतिःस्थितः ॥ कृत्वाष्टकाष्टको
ष्ठानिमध्येब्रह्माचतुष्टये ॥७२॥ पूज्योद्वयेद्वयेशक्रोयमोवरुणएवच ॥ सोमश्चपूज्यःकोणेषुवह्मचाद्याःकोण
देवताः ॥७३॥ पुनस्त्रयस्त्रयेकामंधातारंसविधातृकं ॥ स्कंदंचपूजयेत्कोणसूर्यंचैवविनायकं ॥७४॥ कालं
कुवेरंचवहिःप्रत्येकंदिक्षुपूजयेत् ॥ हारंहरिंगभीरंचगाहनंगेहनंगुहं ॥७५॥ भातमंगारकंचैवपूर्वस्यांदिशि
पूजयेत् ॥ दारुणंविदरिंदूतंप्रद्योतंद्योतनंदरिं ॥७६॥ मृत्युंशनैश्चरंचैवदक्षिणस्यांप्रपूजयेत् ॥ पुष्करंक्षर
णंक्षारंविक्षणंक्षोभणंक्षरं ॥७७॥ चार्वंगंभार्गवंचैवपश्चिमायांप्रपूजयेत् ॥ चारंविचारंप्रचरंसंचारंचरणंचरं
॥७८॥ बृहस्पतिंबुधंचैवाप्युत्तरस्यांप्रपूजयेत् ॥ एवमेवविमानस्यकृतेःप्रागपिपूजयेत् ॥७९॥ सप्तपर्णमयंसा
धुकारयेन्मंटपंततः ॥ सप्तहस्तंद्विषड्दहस्तमथवाद्विगुणंततः ॥८०॥ चतुर्गुणंवासम्यक्चतुरश्रंसहाजिरं ॥ अ
न्यंचमंटपंदीर्घपंचहस्तंतुकारयेत् ॥८१॥ त्रिचतुष्कोष्ठकंतत्रमध्येप्रागायतंशुभं ॥ कारयेन्मंडलंसाधुहस्तमात्रं
तुविस्तृतं ॥८२॥ तत्रद्वादशपात्राणिस्थापयेत्पालिकादिकं ॥ पालिकास्तुचतुर्विंशत्यंगुलोच्छ्रयसंयुताः ॥८३॥

तंत्रसा०
॥ ८ ॥

अष्टादशांगुलाश्चैव तथा पंचमुखा इति ॥ द्वादशांगुलकाश्चैव शरावाः पश्चिमानुगाः ॥ ८४ ॥ तत्र विष्णुं चतुर्मूर्तिं पू-
जयेद्भक्तितस्त्रिंशः ॥ सप्तधान्यानि तेष्वेव पूरयेदंकुरार्थतः ॥ ८५ ॥ तत्र नित्यं वलिं दद्याद्विष्णवे दशरात्रकं ॥ ब्रह्म-
शंकरगीर्वाणपितृगंधर्वयक्षकैः ॥ ८६ ॥ भूतैश्च पायसेनैव तथा पद्माक्षतेन वा ॥ अन्नापूपेन पुष्पाभैरन्नलाजाक्षतै-
रपि ॥ ८७ ॥ सक्तुभिश्च क्रमेणैव देवांस्तान् पायसेन वा ॥ तदैव प्रतिमायाश्च कारयेदधिवासनं ॥ ८८ ॥ पंचगव्ये स-
प्तरात्रं क्षिप्वा पुरुषसूक्ततः ॥ वेदांश्च चतुरः सम्यक्पारयेद्युद्धिजोत्तमाः ॥ ८९ ॥ प्राच्यादिद्वारगौर्द्वौ द्वावेकैकं तु द-
शावराः ॥ यथालब्धं यथावित्तमथवा विष्णुतत्पराः ॥ ९० ॥ त्रयोदशात्रकुंडानि परितः कारयेद्बुधः ॥ उक्तलक्षण-
युक्तानि प्रधानं त्वभिकोणके ॥ ९१ ॥ साक्षात्तु कोणगाद्धस्तमात्रमंतरतः सुधीः ॥ आज्याहुतितेषु कुर्यात्प्रत्येकं
लक्षसंख्यकं ॥ ९२ ॥ प्रत्येकमयुतं वापि प्रधाने लक्षसंख्यकं ॥ अर्धतदर्धमथवा मूलमंत्रेण मंत्रवित् ॥ ९३ ॥ पंचविं-
शतितत्त्वार्थे प्रधाने जुहुयात्पुनः ॥ प्रत्येकं तु सहस्रं वा प्रत्येकं शतमेव वा ॥ ९४ ॥ शतं पुरुषसूक्तेन गायत्र्या च सहस्र-
कं ॥ कृत्वा जलाधिवासं च पूर्ववा पंचगव्यतः ॥ ९५ ॥ चक्राब्जं भद्रकं वापि मंडपे मंडलं शुभं ॥ पद्मं वृत्तत्रयं चक्रं राश-
यो वीथिका लताः ॥ ९६ ॥ शोभोपशोभिकाश्चापि चक्राब्जस्य तु लक्षणं ॥ चतुरश्रं विना चक्रं विशेषो भद्रके स्मृतः

संग्रह-
अ० ३

॥ ७७५ ॥

॥९७॥ सहस्रमर्धपादंवाकलशांस्तत्रपूजयेत् ॥ शतंतदर्धपादंवाविताभावेनिगद्यते ॥९८॥ काथेनक्षीरिवृक्षा
णांतथापंचामृतैरपि ॥ पंचगव्येनशुद्धेनजलेनचपृथक्पृथक् ॥९९॥ पूरयेत्कलशान्मध्यंशुद्धोदेनैवपूरयेत् ॥
ब्राह्मस्यैवचतुर्दिक्षुगंधोदानांचतुष्टयं ॥१००॥ चतुर्दलेसितेपद्मचतुष्केमंडलेस्थिते ॥ पूर्वादिक्रमयोगेनरसक्राथ
शुभोदकान् ॥१०१॥ गंधांश्चस्थापयेत्पंचगव्यंशुद्धांतरेन्यसेत् ॥ पृथक्चतुर्दलंपद्मंरक्तंकृत्वाल्पकंसुधीः ॥१०२॥
पंचाशत्वेतुगंधोदंसर्वमध्येनिधापयेत् ॥ ब्राह्मस्यपुरतस्त्वेकंशर्वसंस्थापयेद्बृहत् ॥१०३॥ अष्टदिक्ष्वष्टपद्मेषुपं
चकंपंचकंन्यसेत् ॥ अनेनक्रमयोगेनकलशाअखिलाअपि ॥ १०४ ॥ तत्तद्व्यमयास्तत्रतत्रस्थाप्यास्तुवाह्य
तः ॥ तदैवांकुरपात्राणिपरितस्तत्रविन्यसेत् ॥१०५॥ कुशोदकंचकार्पूरंकौंकुमंचांदनंतथा ॥ तुहिनोदं(है
रवेर)हरिद्रोदमौशीरंकौष्टसार्पपं ॥ १०६ ॥ नदीसंगमजंचैवताटाकंकौप्यमेवच ॥ निर्झरोदमितिप्रोक्तावि
शेषकलशाइमे ॥१०७॥ शुद्धोदद्वयमप्येतन्महातीर्थसमुद्भवं ॥ चतुर्विंशतिमूर्तीनांवर्णमूर्तीस्तथापराः ॥१०८॥
आवाहयेच्छतत्वेतुक्रमव्युक्रमतस्तुताः ॥ वर्णमूर्तीःपुनश्चैवद्विचतुर्वारमेववा ॥१०९॥ सहस्रकलशादित्वे
जपेन्मंत्रांश्चशक्तितः ॥ ततस्तुपंचघोपैश्चवेदघोपैस्तथादरात् ॥ ११० ॥ आनीयप्रतिमांस्नानंकारयेत्प्रणवे

तंत्रसा०

॥ ९ ॥

नतु ॥ मंत्रैःपुरुषसूक्तांतैर्विश्वतश्चक्षुषातथा ॥१११॥ पुनश्चाष्टाक्षरेणैवप्रणवेनैवभक्तितः ॥ स्नापयित्वागं
धजलैर्गंधपुष्पादिभिःपुनः ॥ ११२ ॥ अलंकृत्यस्थापयेत्तुप्रतिमांप्रणवेनतु ॥ जपेदष्टाक्षरंमंत्रंतत्तन्मूर्तिमनुं
तथा ॥११३॥ अष्टोत्तरशतंमंत्रीध्यायेत्तेजोमयींपुनः ॥ प्रतिमांप्रतिमांतस्थांतन्मध्येपरमंवपुः ॥ ११४ ॥
चिदानंदरसंसर्वगुणसंपूर्णमुत्तमं ॥ पंचविंशतितत्त्वानांदेवतास्तदनंतरं ॥ ११५ ॥ स्थापयेत्प्रतिमामध्येप
रितःकेशवस्यतु ॥ तत्रात्वाहार्पसूक्तंचधर्मसूक्तंचवैष्णवं ॥ ११६ ॥ सूक्तंचविश्वकर्मीयंपौरुषंसूक्तमेवच ॥
जप्त्वाचैवनिजंमंत्रंपुनरष्टाक्षरंसुधीः ॥ ११७ ॥ प्रणवंचजपेद्विष्णुंध्यायन्नुत्तमरूपिणं ॥ ततस्तुकलशैर्वाह्य
क्रमेणैवजनार्दनं ॥ ११८ ॥ स्नापयेदुक्तमंत्रैस्तुमध्यमंप्रणवेनतु ॥ अष्टार्णेननिजेनापितथापुरुषसूक्ततः
॥११९॥ आवाहनंचस्नपनंपंचगव्येनमध्यवत् ॥ पूर्वाद्युत्तरपर्यंतःकलशक्रमउच्यते ॥ १२० ॥ जप्त्वापुनश्च
तन्मंत्रान्पूजयेच्चविधानतः ॥ द्वारलोकपतिभ्यश्चवर्लिंदत्वायथाक्रमं ॥१२१॥ वस्त्ररत्नहिरण्याद्यैरलंकृत्य
विभूतितः ॥ गुरवेदक्षिणांदद्यात्कोटिलक्षंसहस्रकं ॥ १२२ ॥ शतमर्धतदर्धवानिःस्वोभक्त्याक्षमापयेत् ॥
तदर्धमृत्विजांचैवतदर्धपारणाकृतां ॥१२३॥ आश्वभ्यआश्वपाकेभ्योदद्यादन्नंसमस्तशः ॥ पुरस्तात्परतश्चै

संग्रह-

अ० ३

॥७७६॥

वससरात्रंनिरंतरं ॥१२४॥ सुवर्णवस्त्ररत्नाद्यैरागताभ्यागतानपि ॥ पूजयेच्छक्तितोभक्त्याप्रीयतांभगवा
निति ॥१२५॥ गीतनृत्तैश्चवाद्यैश्चपुराणैरितिहासकैः ॥ सूक्तैर्मंगलघोषैश्चवैदिकैर्दिनसप्तकं ॥१२६॥ नयेत्त
तोमहाराजविभूत्यावभृथंसुधीः ॥ कारयेद्देवदेवस्यस्वाध्यायैर्गीतनृत्तकैः ॥१२७॥ महानदीसंगमेतुतीर्थे
चातिप्रशस्तके ॥ स्नापयेत्पूर्ववन्मंत्रैःपुंसूक्तांतैःस्मरन्हरिं ॥१२८॥ ततःपूर्ववदागत्यप्रवेश्यपुरुषोत्तमं ॥ पू
जयित्वाविधानेनदत्त्वादानानिशक्तिः ॥१२९॥ गुरुंचभक्त्यासंपूज्यस्वीकुर्यादाशिपस्ततः ॥ शतप्रस्थाद
नूनंतुनैवेद्यंपायसोत्तरं ॥ १३० ॥ दिनेष्वेतेषुदातव्यंसघृतंससितादिकं ॥ पश्चादपियथाशक्तिपूजाकार्या
हरेःसदा ॥ १३१ ॥ जीर्णालयोद्धृतौचैवतत्त्वमंत्रान्स्वकंतथा ॥ प्रातिलोम्येनजह्वैवमूर्तौसंकोचयेद्धरिं
॥१३२॥ उक्तेनैवविधानेनतदर्धैर्विभवैःसुधीः ॥ पादमात्रैरपिहरिंस्नापयित्वायथोदितं ॥ १३३ ॥ एतेनैव
विधानेनकृत्वादेवालयंपुनः ॥ स्थापयेत्पुंडरीकाक्षंद्दिगुणेनप्रवाहणात् ॥ १३४ ॥ विभवेनानुलोम्येनज
पन्मंत्रान्पुनस्तथा ॥ आराधयेज्जगन्नाथंध्यायन्भक्त्यायथोदितं ॥ १३५ ॥ यात्रापिपूर्ववत्तत्राप्युत्सवेषुच
सर्वशः ॥ कलशोक्तविधानेनपूजावलिहतिस्तथा ॥ १३६ ॥ उत्सवेषुसदाकार्याकलशश्चोत्सवादनु ॥

तंत्रसा०
॥१०॥

यात्रास्नानंचकर्तव्यंसम्यगुक्तविधानतः ॥ १३७ ॥ चोरचांडालपतितश्चोदक्यादिप्रेवशने ॥ शवाद्युपह
तौचैवपूजाविच्छेदनेतथा ॥ १३८ ॥ स्नापनोक्तेनमार्गेणप्रायश्चित्तकृतिःस्मृता ॥ सर्वत्रविष्णुगायत्र्याहो
मःस्यादयुतावरः॥१३९॥ नावाव्याद्यभिधानानुविद्महेधीमहेतथा ॥ प्रचोदयात्तृतीयाधस्तन्नोगायत्रिनामि
का ॥१४०॥ दुर्गाशिवस्कंदसूर्यविनायकमुखानपि ॥ स्थापयेदुक्तमार्गेणतत्तन्मंत्रैःस्मरन्हरिं ॥१४१॥ गो
लकद्वितयंविष्णोस्त्रितयंवाप्रकीर्तितं ॥ अन्यदेवप्रतिष्ठासुतदंतश्चित्तयेद्धरिं ॥१४२॥ विष्णुस्मृतिविहीना
तुपूजास्यादासुरीसदा ॥ गृह्णन्तिदेवतानैतांततःस्याद्देशविलुप्तः ॥ १४३ ॥ व्याधिचोरादिभिस्तस्मादंतर्ध्ये
योहरिःसदा ॥ विष्णुभक्तिविहीनस्यगतिःस्यान्नशुभाकचित् ॥ १४४ ॥ भक्तस्याप्यन्यदेवेषुतस्माच्चेयोह
रिःसदा ॥ संस्मृतोभगवान्विष्णुःसर्वमंगलमंगलः ॥१४५॥ समस्ताभीष्टदायीस्यात्तेनध्येयोखिलैर्जनैः ॥
पुरुषोव्यक्तंचमहानहंकारोमनस्तथा ॥१४६॥ दर्शेन्द्रियाणिशब्दाद्याभूतेताःपंचविंशतिः ॥ तत्त्वाख्याकाल
मायेचनियतिर्मतिरेवच ॥ १४७ ॥ विद्याकलाप्रवृत्तिश्चद्वात्रिंशत्तत्त्वसंग्रहः ॥ स्फूर्तिःसंवित्प्रतिष्ठाचशक्ति
रित्यपराणितु ॥१४८॥ महालक्ष्मीस्वरूपाणिह्येकादशविदोविदुः ॥ विष्णोरपिस्वरूपाणितन्नाम्नैकादशैवतु

संग्रह
अ० ३

॥७७७॥

॥१४९॥ प्रधानोपमवर्णानिद्रिभुजान्यप्यशेषतः ॥ कृतांजलिपुटान्येवप्रधानंतंहरिंप्रति ॥१५०॥ सर्वाण्ये
तानितत्त्वानिब्रह्मातुपुरुषःस्मृतः ॥ महंश्चाव्यक्तनाम्रीतुब्रह्माणीसंप्रकीर्तिता ॥ १५१ ॥ एवंवायुरपिज्ञेयो
भारतीचैवतत्रयं ॥ रुद्रोहंकारउद्दिष्टःस्कंदेंद्रौमनउच्यते ॥१५२॥ अहंकारःशेषवींद्रावपिविद्वद्भिरीरितौ ॥
दिग्वायुसूनुसूर्याश्ववरुणश्चाश्विनावपि ॥१५३॥ वह्निदक्षाविंद्रसूनुर्मित्रश्चैवमनुस्तथा ॥ इंद्रियारूपाःशब्द
नामाबृहस्पतिरुदाहृतः ॥१५४॥ अन्येतुसूनवोवायोरुद्रस्यापिप्रकीर्तिताः ॥ एतेषुभगवान्विष्णुःप्रधानत
नुरेवतु ॥१५५॥ ध्येयःपरात्मनोर्मध्येतत्त्वनामातदर्थयोः॥ जपेन्यासेनमोतश्चस्वाहांतोहोमकर्मणि॥१५६॥
त्रिचतुष्पद्दशावृत्तिरेतेषांतुहुतादिके ॥ न्यासोंगुलीपूरुवाहुमध्येषुव्युक्तमेस्मृतः ॥१५७॥ क्रमेविपर्ययेणा
त्रशक्त्यादित्वंप्रकीर्तितं ॥ ऋषिच्छंदोदेवतांगध्यानानुक्तौप्रधानवत् ॥१५८॥ ज्ञेयामंत्राःसमस्तास्तेपृथङ्मो
क्षादिदायकाः ॥ तंत्रमार्गास्तुहरिणाह्यसंख्याःकीर्तिताअपि ॥१५९॥ तेष्वयंसुगमोमार्गःसफलश्चानुतिष्ठ
तां ॥ यावतोह्यननुष्ठानेकर्मपूर्तिर्नविद्यते ॥१६०॥ तावत्समस्तंकथितमस्मिस्तंत्रेयथाविधि ॥ प्रीयतेनेन
मार्गेणपूजितोमुक्तिदोभवेत् ॥१६१॥ कामदश्चस्वभक्तानांभगवान्पुरुषोत्तमः ॥१६२॥ इतिश्रीमदानंदती

तंत्रसा०

॥ ११ ॥

र्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमत्तंत्रसारसंग्रहेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ॐ ॥ अथविष्णूदितेतंत्रसारेमंत्रगणोहियः ॥ उदितःसंग्रहेणासावुच्यतेखिलसाधकः ॥१॥ याष्टमस्तू
युतोतेनसमेतश्चैवभूभृतः ॥ बीजंनमश्चभगवान्सोद्देशोरूपसंयुतः ॥२॥ सएवतादृशोलोकत्रयपालोभुवः
पतेः ॥ भावंमेदेहिदांतेतुदापयस्वाहयायुतः ॥३॥ मनुस्तस्यापरस्तारबीजोद्देशनमोयुतः ॥ नमःसोद्देशभ
गवान्महाशब्दयुतश्चसः ॥ तादृशःस्वाहयायुक्तोवराहस्यापरोमनुः ॥४॥ श्यामःसुदर्शनदराभयसद्वरेतो
भूम्यायुतोखिलनिजोक्तपरिग्रहैश्च ॥ ध्येयोनिजैश्चतनुभिःसकलैरुपेतःकोलोहरिःसकलवांछितसिद्धयेजः
॥५॥ वैष्णवानांमुनिर्ब्रह्मामंत्राणांवर्णभेदतः ॥ ज्ञेयंछंदोदेवतैकंतत्तद्रूपोहरिःपरः ॥६॥ प्रणवेनस्वनाम्नाच
भूधरेणपरात्मना ॥ सर्वज्ञसर्वशक्तिभ्यांपडंगानिविदोविदुः ॥७॥ ज्ञानैश्वर्यप्रभानंदतेजःशक्तिभिरेववा ॥
पूर्णाल्ममध्यगैःसर्ववैष्णवांगान्यथोविदुः ॥८॥ तिष्ठोदादिस्वजायायाःकारणंस्वाहयायुतः ॥९॥ श्रीकरोष्टा
क्षरोमंत्रोगरुडारूढसंस्मृतिः ॥ द्विर्भीषयत्रासयचप्रमर्दयतथैवच ॥१०॥ प्रध्वंसयाथोरक्षेतिपंचांगश्चेदुदा
हृतः ॥ क्रूरंवीरंबृहद्विष्णुंदीप्यंतंविश्वतोमुखं ॥११॥ पुंमृगेंद्रंभयकरंशुभंभृत्योश्चमारकं ॥ नमामिस्वयमित्ये

संग्रह

अ० ४

॥७७८॥

षट्त्रिंशणोमनुर्हरेः ॥१२॥ द्विर्जयस्योपरिनिजंसोद्देशंसर्ववित्तथा ॥ महातेजोबलंवीर्यतादृशंस्वाहयायु
 तं ॥१३॥ चतुर्विंशाक्षरोमंत्रोनिखिलेष्टप्रदायकः ॥ विद्महेधीमहेपूर्वस्वयंचैवमहाबलः ॥१४॥ प्रेरयेत्तन्न
 इत्येतन्मध्येनंतःप्रकीर्तितः ॥ पादैर्व्यस्तैःसमस्तैश्चपदैश्चांगंप्रकीर्तितं ॥१५॥ पूर्वयोस्तत्रपूर्वतुसर्वज्ञेनपडंग
 कं ॥ तृतीयंतुद्विरावृत्तैःपादैरंगसमन्वितं ॥१६॥ ध्यायेन्नृसिंहमुरुवृत्तरवित्रिनेत्रंजानुप्रसक्तकरयुग्ममथा
 पराभ्यां ॥ चक्रंदरंचदधतंप्रिययासमेतंतिग्मांशुकोट्यधिकतेजसमश्रयशक्तिं ॥१७॥ सर्वेष्वपिहिमंत्रेषुध्या
 यनंतांतवाहुकः ॥ चेतनांतस्थमारभ्यसर्वगांतस्थ(स्व)रूपवान् ॥१८॥ अनंतरूपोध्येयोत्रस्वगुरुक्तानुसार
 तः ॥ यथायोग्यंयथाशक्तितत्तदायुधभूषणः ॥१९॥ शंखचक्रगदापद्मखड्गखेटाःसशार्ङ्गकाः ॥ शरोमुसलवज्रौ
 चहलःपाशांकुशौतथा ॥२०॥ शूलंचभिंडिवालश्चपट्टिशोभिर्वराभये ॥ तर्कमुद्राक्षमालाचपुस्तकंचविदा
 रणं ॥२१॥ इत्यादीन्यखिलान्येवविष्णोश्चित्यानिबाहुषु ॥ वियत्सइतियुग्माणोविपरीतश्चसस्मृतः ॥२२॥
 ससर्गहीनोवेतश्चविंदुहीनोत्तरस्तथा ॥ त्रयएतेमहामंत्राःपुरुषार्थचतुष्टये ॥२३॥ कल्पवृक्षाःप्रियाविष्णोर्वि
 शेषज्ञानदायकाः ॥ तैरेवतुद्विरावृत्तैरंगमेषांप्रकीर्तितं ॥२४॥ आसरूपोजपोनित्यमुभयोर्विद्वदज्ञयोः ॥ ए

तंत्रसा०

॥ १२ ॥

कविंशत्सहस्रात्मासषट्शतमहर्निशं ॥ २५ ॥ अर्पणीयोहरौनित्यंप्रातर्योगोमहानयं ॥ अशेषदोषदहनस्त
त्त्वज्ञानप्रदायकः ॥ २६ ॥ अष्टैश्वर्यप्रदश्चैवकृतादौसमुपासतां ॥ तारयोगोप्येवमेवब्रह्मादावेववर्तते ॥ २७ ॥
ध्यायेद्रवींदुकरमिंदुसहस्रलक्षकांतिंप्रियासहितमास्थितमिंदुविंवे ॥ शंखारिदोर्द्वयमुदर्कमहेंदुविंवात्संसिच्य
मानममृतेनरमाधिनाथं ॥ २८ ॥ अंत्यस्यरक्तवर्णोवाध्येयोविष्णुःसनातनः ॥ विद्युद्वर्णोऽथवाध्येयःशक्तयेतःपंच
मंत्रयुक् ॥ २९ ॥ अष्टाक्षरोमहामंत्रस्तैरेवांगैःसमन्वितः ॥ अंत्यध्यानयुतश्चैवनिःशेषपुरुषार्थदः ॥ ३० ॥ मू
लंनःप्रतिपेधश्चसोद्देशोभगवानपि ॥ विष्णुर्भोज्याधिपःस्वाहायुक्तोष्टादशवर्णकः ॥ ३१ ॥ अंगानितत्पदैरे
वमंत्रचिंतामणिस्त्वयं ॥ यथेष्टभक्षभोज्यादिदातामुक्तिप्रदायकः ॥ ३२ ॥ ध्यायेत्सुशुक्लमरविंददलायताक्षंसौव
र्णपात्रदधिभोज्यमथामृतंच ॥ दोभ्यां दधानमखिलैश्चसुरैःसमेतंशीतांशुमंडलगतंरमयासमेतं ॥ ३३ ॥ अमृ
तंस्वयमुद्देशयुक्तःसहृदयोमनुः ॥ सतारोष्टाक्षरोंगानिपदैर्व्यस्तैःसमस्तकैः ॥ ३४ ॥ उद्यद्रविप्रभमरींद्रदरौग
दांचज्ञानंचविभ्रतमजंप्रिययासमेतं ॥ विश्वावकाशमभितःप्रतिभासयंतंभासास्वयास्मरतविष्णुमजादिवंद्यं
॥ ३५ ॥ त्रिविक्रमस्तुसोद्देशोविश्वरूपश्चतत्परः ॥ धीविदौचमहेविष्णुस्तन्नःप्रेरणमध्यगः ॥ ३६ ॥ स्वयमु

संग्रह.

अ० ४

॥७७९॥

देशसंयुक्तस्तदाद्यर्णपुरःसरः ॥ सनतिःषडक्षरोमंत्रोवर्णैरंगक्रियामता ॥ ३७ ॥ अंगारवर्णमभितोडबहिःप्र
भाभिव्यासंपरश्वधधनुर्धरमेकवीरं ॥ ध्यायेदजेशपुरुहूतमुखैःस्तुवद्भिरावीतमात्मपदवींप्रतिपादयंतं ॥ ३८ ॥
श्यामंस्वींद्रमितदीधितिकांतियुक्तंज्ञानंशरंचदधतंप्रिययासमेतं ॥ स्वात्मस्वरूपममितंहनुमन्मुखेषुसंदर्शयं
तमजितंस्मरतोरुगीर्भिः ॥ ३९ ॥ निजगोत्रंतुसोद्देशंपूर्वाक्षरपुरःसरं ॥ नत्यंतंतारपूर्वचमनुरष्टाक्षरोमतः ॥ ४० ॥
तेचबीजेबीजभूतेधर्मादीनामशेषतः ॥ एतेविजयदामंत्राज्ञानमोक्षप्रदायकाः ॥ ४१ ॥ हिरण्यरत्नराज्यादि
समभीष्टसुरद्रुमाः ॥ कृष्णोगोविच्चकामेतःसोद्देशोवल्लवीजनः ॥ ४२ ॥ प्रियश्चतादृशःस्वाहायुगष्टादशवर्ण
कः ॥ पदैरंगानिसंप्रीतिकाममोक्षप्रदोमनुः ॥ ४३ ॥ ध्यायेद्धरिन्मणिनिभंजगदेकवंद्यंसौंदर्यसारमरिशंख
वराभयानि ॥ दोर्भिर्दधानमजितंसरसंचभैष्मीसत्यासमेतमखिलप्रदमिंदिरेशं ॥ ४४ ॥ सकामःस्वयमुद्देशी
नत्यंतोयंषडक्षरः ॥ तदादिरपिसर्वेष्टचित्तामणिरुदाहृतः ॥ ४५ ॥ दृष्टार्थएवमंत्राणांकलौवीर्यतिरस्कृतं ॥ त
त्राप्युद्दीप्तवीर्याहिमंत्राअत्रप्रकीर्तिताः ॥ ४६ ॥ वासिष्ठवृष्णिप्रवरमंत्रास्तत्रापिवीर्यदाः ॥ स्वयंदेवपदारू
ढःपूर्ववर्णपुरःसरः ॥ ४७ ॥ नत्यंतोष्टाक्षरोमंत्रःप्रियोविज्ञानगोपतेः ॥ व्याख्याश्रीसर्वविज्ञानकवितादिगुण

तंत्रसा०

॥ १३ ॥

प्रदः ॥ ४८ ॥ वादेविजयदोनित्यं यथायुद्धेनृकेसरी ॥ ४९ ॥ विज्ञानरोचिःपरिपूरितांतर्वाह्याडकोशंहरितो
पलाभं ॥ तर्काभयेतंविधिशर्वपूर्वगीर्वाणविज्ञानदमानतोस्मि ॥ ५० ॥ ज्ञानानंदपुरःपूर्णोविद्महेधीमहेतथा ॥
तन्नःप्रेरणमध्येतुव्यासोमंत्राधिपाधिपः ॥ ५१ ॥ आदिवीजंस्थिरादोपज्ञानबीजंविमुक्तिदं ॥ सर्वपापक्षयक
रंसर्वव्याधिविनाशनं ॥ ५२ ॥ ध्यायेच्छशांकशतकोट्यतिसौख्यकांतिसंसिच्यमानममृतोरुघटैःसुरेशैः ॥ व
र्णाभिमानिभिरजेशमुखैःसहैवपंचाशताप्रतिगिरंतमशेषविद्याः ॥ ५३ ॥ सोद्देशस्तुस्वयंदीर्घपूर्वाणाद्योनमो
युतः ॥ सर्वविद्याप्रदोष्टार्णःप्रतिवादिजयप्रदः ॥ विमुक्तिसाधनःकीर्तिबुद्धिस्थैर्यप्रदःसदा ॥ ५४ ॥ वंदे-
तुरंगवदनंशशिबिंबसंस्थंचंद्रावदातममृतात्मकरैःसमंतात् ॥ अंडांतरंवहिरपिप्रतिभासयंतंशंखाक्षपुस्तक
सुबोधयुताब्जबाहुं ॥ ५५ ॥ नस्तोमुखादपिनिरंतरमुद्गिरंतंविद्याअशेषतउताब्जभवेशमुख्यैः ॥ संसेव्यमान
मतिभक्तिभरावनम्रैर्लक्ष्म्यामृतेनसततंपरिषिच्यमानं ॥ ५६ ॥ स्वयमुद्देशवान्पूर्ववर्णपूर्वोनमोयुतः ॥ सतारो
ष्टाक्षरश्चैवनवार्णश्चमनूस्मृतौ ॥ ५७ ॥ प्रोद्यद्दिवाकरसमानतनुंसहस्रसूर्योरुदीधितिभिराप्तसमस्तलोकं ॥ ज्ञा
नाभयांकितकरंकपिलंचदत्तं ध्यायेदजादिसमितिंप्रतिबोधयंतं ॥ ५८ ॥ अधृष्यताज्ञानमोक्षप्रदौभक्तेष्विमौ

संग्रह-

अ० ४

॥ ७८० ॥

सदा ॥ सूक्तं दीर्घतमो दृष्टं विष्णोर्नुकमिति प्रभोः ॥ ५९ ॥ सर्वार्थदंगात्समदं योजात इति चापरं ॥ वासिष्ठं च
परोमात्रयेति ज्ञानविमुक्तिदं ॥ ६० ॥ भौवनीयं सर्वकाममोक्षदं यद्दमेत्यपि ॥ एवमेवाखिलावेदाज्ञातव्या विष्णु
तत्पराः ॥ ६१ ॥ स्वदृष्टं सूक्तमखिलकामदं हरितुष्टिदं ॥ वाचो भ्रिण्याः श्रियो गानि श्रीर्लक्ष्मीर्मेदिरारमा
॥ ६२ ॥ कौशेयपीतवसना मरविंदनेत्रां पद्मद्वयाभयवरोद्यतपद्महस्तां ॥ उद्यच्छतार्कसदृशीं परमांकसंस्थां ध्याये
द्विधीशनुतपादयुगांजनित्रीं ॥ ६३ ॥ लज्जाबीजं चतुर्द्वीजंतस्या एवाभिधायकं ॥ पाशांकुशौरक्तवस्त्रे लज्जा
बीजे विशिष्यते ॥ ६४ ॥ अमध्ययुग्मस्वरगतेनैवांगमुदाहृतं ॥ सत्ताबीजं च दुर्बीजंतद्वदेव प्रकीर्तितं ॥ ६५ ॥
वर्णः श्यामो विशेषो त्रतांबूलं नीलमुत्पलं ॥ चक्रशंखौ तर्जनं च शूलमित्यपरत्र च ॥ ६६ ॥ नमो तः स्वेन सहित
स्तदेवान्यो मनुः स्मृतः ॥ दुर्गा त्रिष्टुप्कश्यपोक्ता तत्र वर्णो भिवत् स्मृतः ॥ ६७ ॥ त्रिनेत्रत्वं च दुर्गायाः प्रायः सर्वत्र क
थ्यते ॥ पादैः समस्तेन तथा षड्वर्णेनांगमुच्यते ॥ ६८ ॥ रमाया एव रूपाणित्वे तानि हि विदो विदुः ॥ मुख्यतो
जामदग्न्यस्तु देवतास्य मनोः स्मृतः ॥ ६९ ॥ हिरण्यगर्भसूक्तं च भृगुदृष्टं प्रकीर्तितं ॥ ब्रह्मधातुविरिंचाजपाद्भैरं
गमुदाहृतं ॥ ७० ॥ ध्यायेन्निषण्णमजमच्युतनाभिपद्मे प्रोद्यद्दिवाकरसमूहानिकाशमग्न्यं ॥ मातृप्रकारकरमु

तंत्रसा०
॥ १४ ॥

त्तमकांतिमद्भिर्वक्त्रैःसृजंतमखिलैःपरमार्थविद्याः ॥ ७१ ॥ स्वयमुद्देशनातेमांस्तस्यपंचाक्षरोमनुः ॥ स्वयमे
वापरोष्ठार्णस्तादृशःसंप्रकीर्तितः ॥ ७२ ॥ बळाद्यंभृगुणादृष्टंप्राणाग्नेःसूक्तमुच्यते ॥ प्राणाद्यैःपंचभिस्तस्याप्यं
गान्युक्तानिसूरिभिः ॥ ७३ ॥ उद्यद्रविप्रकरसन्निभमच्युतांकेस्वासीनमस्यनुतिनित्यवचःप्रवृत्तिं ॥ ध्यायेद्गदा
भयकरंसुकृतांजलितंप्राणंयथेष्टतनुमुन्नतकर्मशक्तिं ॥ ७४ ॥ प्राणाद्याःपंचमंत्राश्चतस्यदेवस्यवाचकाः ॥ उ
च्यतेहरिरप्येतैःसाक्षान्नारायणादिकः ॥ ७५ ॥ ब्रह्माण्याअपिभारत्यागौरीर्यस्तइतिश्रुतौ ॥ मंत्रौदीर्घतमोदृ
ष्टौसर्वाभीष्टप्रदायकौ ॥ ७६ ॥ उद्यद्दिवाकरसमूहनिभांस्वभर्तुरंकस्थितामभयसद्वरबाहुयुग्मां ॥ मुद्रांचतत्त्व
दृशयेवरपुस्तकंचदोर्युग्मकेनदधतींस्मरतात्मविद्यां ॥ ७७ ॥ पादैर्व्यस्तैःसमस्तैश्चतदंगानिविदोविदुः ॥ स्व
यमुद्देशनत्यंतौमंत्रौद्वावपरौतयोः ॥ ७८ ॥ मंत्राएतेहरेःप्रीतिदायकाःसर्वकामदाः ॥ इष्टंदैवंहरिःसाक्षालक्ष्मी
र्भाग्यस्यदेवता ॥ ७९ ॥ गुरुर्ब्रह्माथवायुर्वाविद्यादेव्यौप्रकीर्तिते ॥ तस्मादेतेप्रियाविष्णोरंतरंगतयासदा ॥ ८० ॥
ज्ञेयाश्चैवप्रपूज्याश्चविष्णोःप्रीतिमभीप्सता ॥ उद्देशनतियुद्धंमंत्रःस्वयमेवशिवस्यतु ॥ ८१ ॥ वर्णैरेतैस्तदंगानिवा
मदेवोमुनिःस्मृतः ॥ पङ्क्तिशब्दार्थविज्ञानेनहिच्छंदसिसंशयः ॥ ८२ ॥ ध्येयःपंचमुखोरुद्रःस्फटिकामलकांति

संग्रह-
अ० ४

॥ ७८१ ॥

मान् ॥ विद्युच्छुभ्रासितरजःश्यामान्यस्यमुखानिच ॥ ८३ ॥ जटाववर्द्धेदुकलःप्रियायुङ्नागभूषणः ॥ मंत्रेष्वेते
षुसर्वेषुवाच्यस्तारेणकेशवः ॥ ८४ ॥ अंतर्यामितयाध्येयःसर्वदेवेषुसर्वदा ॥ सएववनितालिंगःपार्वत्यामनुरुच्य
ते ॥ ८५ ॥ गौरीवराभयकराध्येयापीतांवराचसा ॥ स्वयमुद्देशनत्यंतःपूर्वपूर्वःपडक्षरः ॥ ८६ ॥ सनत्कुमारदृष्टोयं
मंत्रःशेषस्यकामदः ॥ दधानोहलसौनंदौश्वेतवर्णःकृतांजलिः ॥ ८७ ॥ सहस्रमूर्धाऽद्वितीयकर्णभूषःप्रियायुतः ॥
वनमालीनीलवासाध्येयोविष्णोस्तुपृष्ठतः ॥ ८८ ॥ व्यत्यस्तपक्षितारौचस्वाहांतोगारुडोमनुः ॥ कश्यपोस्यमुनि
ध्येयःसुधापूर्णहिरण्मयं ॥ ८९ ॥ दधानःकुंभमभयंपीतःशुक्लोरुणोहरिः ॥ कृष्णश्चाजानुतोनाभेःकंठात्कादं
तएवच ॥ ९० ॥ प्रियायुक्पुरतोविष्णोःपक्षतुंडसमन्वितः ॥ जंगमस्थावरविषहृदयंसर्वकामदः ॥ ९१ ॥ मंत्राश्च
लोकपालानांनमोऽंताःसर्वकामदाः ॥ पीतरक्तासितश्वेतशुक्लरक्ताश्ववर्णतः ॥ ९२ ॥ सप्रियाःसाभयावज्रश
क्तिदंडासिपाशिनः ॥ गदाकुमुदशूलर्षिखड्गिनोभूषणोज्ज्वलाः ॥ ९३ ॥ अग्निश्चस्वयमुद्देशीसनमःस्कंदवा
चकः ॥ कौशिकोस्यमुनिर्वह्निवर्णःपण्मुखउज्ज्वलः ॥ ९४ ॥ धनुःशक्तिधरोध्येयःकामदोभयनाशनः ॥ ह्रस्वःकृपा
लुःसेतश्चस्वयमन्यःस्वयंतथा ॥ ९५ ॥ सतारोष्टाक्षरःसौरःक्रमव्युक्रमतःपदैः ॥ अंगानिपद्मयुगलधरोध्येयो

तंत्रसा०

॥ १५ ॥

रुणोरविः ॥१६॥ सर्वव्याधिहरः श्रीदोष्टिदोयंमनुः स्मृतः ॥ मोनयदासाप्रप्रक्षिव्यत्यस्तोविघ्नराण्मनुः ॥१७॥
रक्तांबरोरक्ततनूरक्तमाल्यानुलेपनः ॥ महोदरोगजमुखः पाशदंतांकुशाभये ॥१८॥ विभ्रद्ध्येयोविघ्नहरः काम
दस्वरयाह्वयं ॥ तत्रतत्रस्थितोविष्णुस्तत्तच्छक्तीः प्रबोधयन् ॥१९॥ एकएवमहाशक्तिः कुरुते सर्वमंजसा ॥ स्व
यमुद्देशवान्पूर्वपूर्वो हृदयसंयुतः ॥२०॥ धान्वंतरो महामंत्रः संसृतिव्याधिनाशनः ॥ अत्रोक्तसर्वमंत्राणां ना
यकोपलसन्निभः ॥२०१॥ ध्या ॥ चंद्रौघकांतिममृतात्मकरैर्जगंतिसंजीवयंतममितात्मसुखंपरेशं ॥ ज्ञानंसुधाकल
शमेवचसंदधानं शीतांशुमंडलगतं स्मरतात्मसंस्थं ॥२०२॥ मूर्ध्निस्थितादमुतएवसुधांस्रवंतं भ्रूमध्यगाच्चततए
वचतालुसंस्थात् ॥ हार्दाच्चनाभिसदनादधरस्थिताच्चध्यात्वाभिपूरिततनुर्दुरितं निहन्यात् ॥२०३॥ अज्ञान
दुःखभयरोगमहाविषाणियोगोयमाशुविनिहंतिसुखंचदद्यात् ॥ उन्मादविभ्रमहरः परतश्चसांद्रस्वानंदमेवप
दमापयतिस्मनित्यं ॥ २०४ ॥ ध्यात्वैवहस्ततलगंस्वमृतंस्रवंतं देवंसयस्यशिरसिस्वकरंनिधाय ॥ आवर्तय
न्मनुमिमंसतुवीतरोगः पापादपैतिमनसायदिभक्तिनम्रः ॥ २०५ ॥ शतंसहस्रमयुतंलक्षंवारोगसंक्षयात् ॥
इममेवजपेन्मंत्रंसाधूनांदुःखशांतये ॥२०६॥ ज्वरदाहादिशांत्यर्थं तर्पयेन्मनुनामुना ॥ ध्यात्वाहरिंजलेस

संग्रह

अ० ४

॥७८२॥

परात्रंजूतिर्विनश्यति ॥ १०७ ॥ अयुतामृतसमिद्धोमाद्गुह्यतक्षीरसंयुतात् ॥ सर्वे रोगा विनश्यन्ति विमुखो
न हरेर्यदि ॥ १०८ ॥ भूताभिचारशांत्यर्थमपामार्गाहुतिक्रिया ॥ द्विगुणामृतयापश्चात्केवलेन घृतेन वा ॥ १०९ ॥
आयुर्विवृद्धये नित्यं जन्मनक्षत्र एव वा ॥ चतुश्चतुर्भिर्दूर्वाभिः क्षीराज्याक्ताभिरिष्यते ॥ ११० ॥ सर्वाः क्रिया हरौ
भक्ते हरिभक्तैः स्वनुष्ठिताः ॥ गुरुभक्तैः सदाचारैः फलं त्यज्ज्ञानचान्यथा ॥ १११ ॥ ब्रह्मांता गुरवश्चैव संप्रदायप्रवर्त
काः ॥ तत्तद्गुणानुसारेण पूज्यामान्याश्च कृत्स्नशः ॥ ११२ ॥ सर्वेभ्योभ्यधिका भक्तिर्विष्णौ स्यादतिनिश्चला ॥ लक्ष्मी
ब्रह्मादिषु ततः क्रमेण स्यात्सुभाविता ॥ ११३ ॥ एवं विद्याः फलिष्यन्ति नान्यथा तु कथंचन ॥ शुभान्ध्यायंति ये कामा
न्गुरुदेवप्रसादजान् ॥ ११४ ॥ इतरानात्मपापोत्थांस्तेषां विद्या फलिष्यति ॥ मुक्तावपि च संसारेनात्मनो विष्णु
तां क्वचित् ॥ ११५ ॥ ब्रह्मरुद्रादिभावं वा साम्यं वा धिक्क्यमेव वा ॥ अतद्वशत्त्वमथ वायः स्मरेत्स तु सिद्धिभाक् ॥ ११६ ॥
नान्यथा सिद्धिमाप्नोति कल्पकोटिशतैरपि ॥ स्मृत्वा गुरुं पूर्वगुरुमादिमूलगुरुंस्तथा ॥ ११७ ॥ देवतां वा सुदेवं च वि
द्याभ्यासीतु सिद्धिभाक् ॥ अवज्ञाता गुरुणां च देवतानां न सिध्यति ॥ ११८ ॥ प्रयाति च तमो घोरं मंत्रावज्ञाकृदेव च ॥
यस्तारतम्यवेत्ता स्याद्गुरुणां देवतास्वपि ॥ ११९ ॥ भक्तिमान्गुरुदेवेषु तद्भक्तेषु च सिध्यति ॥ गुरुदेवप्रतीपानां वि

तंत्रसा०

॥ १६ ॥

मुखस्तत्प्रियेरतः॥१२०॥अकामक्रोधलोभश्चनचिरात्सिद्धिमाप्नुयात्॥सकामेभ्योमितगुणाह्यकामैस्तुकृताः
क्रियाः॥१२१॥तस्मादकामएवालंभजेद्विष्णुंसनातनं॥अयमेहस्तइतिचमंत्रःपूर्वोक्तवत्स्मृतः॥१२२॥अत्रो
क्तास्तुक्रियाःसर्वमंत्रेष्वप्युपलक्षणं॥विजयस्तंभनादीनिनारसिंहैर्विशेषतः॥१२३॥जामदश्यैश्चकार्याणिराघ
वैर्यादवैरपि॥वाराहैस्तंभनंक्षिप्रंश्रीकराःकथिताःपुरा॥१२४॥बहुबाहुंमहाकायमुद्युक्तंचोद्यतायुधं॥स्मरन्वि
जयमाप्नोतिस्तंभनादींश्चकारयेत्॥१२५॥वसुपूर्णकरंरत्नपर्वतस्थंविभावयन्॥वसुसिद्धिमवाप्नोतिसेव्य
मानमजादिभिः॥१२६॥श्रियाविभूतिभिर्युक्तंभावयन्भूतिमाप्नुयात्॥यद्यन्मनोगतंतस्यतत्तदाप्नोत्य
संशयं॥१२७॥तथातथाहरिं ध्यायन्क्रियास्तास्ताश्चसाधयन्॥श्रियेपद्मानिजुहुयात्संप्रीत्याउत्पलानिच
॥१२८॥शरान्जयायजुहुयादभिमंत्र्यप्रयोजयेत्॥विद्यायैमंत्रितंवारिवचांवातुलसीमपि॥१२९॥ब्राह्मीं
घृतं(घृष्टं)सुवर्णंवाशतावृत्यातुनित्यशः॥अकुर्वंश्चक्रियांभक्त्यानिरपेक्षोभजन्हरिं॥१३०॥सर्वमेतद
वाप्नोतिविशेषेणनसंशयः॥सृष्टिस्थितिलयन्यासाःप्रातिलोम्यानुलोमतः॥१३१॥स्थित्यंताएववर्णानांश्रे
ष्ठाएवंचतुर्दश॥संहृत्यंतामोक्षिणांचएकविंशतिरेववा॥१३२॥पादहत्केपुनाभ्यास्ययुक्तंचसललाटकं॥

संग्रह.

अ० ४

॥७८३॥

सनासिकासदृग्जान्वासश्रोत्रंसोरुकंतथा ॥ १३३ ॥ सोरस्कंचसकंठंचसभुजद्वयमेवच ॥ सगंडयुग्मंसालीकंस
तुंडक्रोडकंतथा ॥ १३४ ॥ समूलंचसगुह्यंचसपार्श्वद्वयमेवच ॥ सदोर्द्वयंव्यापकंचगलपार्श्वद्वयेनच ॥ १३५ ॥
ककुत्स्तनद्वयेनापिपृष्ठमूलेनसर्वशः ॥ न्यासोयथाक्रमंप्रोक्तोमंत्रेष्वेतेषुकृत्स्नशः ॥ १३६ ॥ प्रतिमायामात्म
निचन्यासोयंसन्निधानकृत् ॥ बीजांतःसाध्यमध्यंचविभक्तदलमंत्रयुक् ॥ १३७ ॥ वर्णानुप्रातिलोम्येनवृत्तंभूपुर
संयुतं ॥ बीजसंहब्धकोणंचयंत्ररक्षादिसाधकं ॥ १३८ ॥ समंतत्सर्वमंत्रेषुजसंधार्यतुवाभुवि ॥ विलिख्यमं
डलेवातत्पूजयेद्धरिमंजसा ॥ १३९ ॥ प्रतिमालक्षणैर्यावद्यक्तआचार्यउत्तमः ॥ सर्ववित्तपसायुक्तआज्ञाश
क्तियुतोहरेः ॥ १४० ॥ यावद्भक्तोयथालब्धैर्गुणैर्युक्तोयवैष्णवः ॥ गुरुःसत्संप्रदायज्ञस्तारतम्येनसिद्धिदः
॥ १४१ ॥ उत्तमादुत्तमासिद्धिर्धर्ममोक्षादिषुस्फुटं ॥ तस्मादुत्तमआचार्येणलब्धेनातोवरं व्रजेत् ॥ १४२ ॥ एकस्य
शिष्यतांप्राप्यतदाज्ञानविनासमं ॥ अवरंवाव्रजेदुच्चगुणश्चैनैवदुष्यति ॥ १४३ ॥ विशेषतोगुणश्चस्याद्देवेष्वप्येव
मेवहि ॥ तस्मादुत्तममाचार्यदेवेशंचाश्रयेद्धरिं ॥ १४४ ॥ अपरोक्षदृशेरेवयस्मान्मोक्षोनचान्यथा ॥ अपरो
क्षदृशिश्चैवश्रवणान्मननादनु ॥ १४५ ॥ सम्यङ्निश्चिततत्त्वस्यनिदिध्यासनयाभवेत् ॥ द्विविधासाचसंप्रो

तंत्रसा०
॥ १७ ॥

क्ताविष्णुशास्त्रावमर्शनं ॥१४६॥ एकं ध्यानं हरेरन्यच्चत्वार्यंगानितस्य च ॥ यमश्चनियमश्चासाप्राणायाम इती
रितः ॥१४७॥ अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्यापरिग्रहौ ॥ यमाः शौचं तपस्तुष्टिः स्वाध्यायो हरिपूजनं ॥१४८॥
नियमा वीरपद्मे च स्वस्तिकाद्यानि चासनं ॥ रेचकः पूरकश्चैव कुंभकश्च त्रिधा स्मृतः ॥१४९॥ प्राणायामः स्मृतिं
विष्णोर्विनानियम उच्यते ॥ अधीति स्मृतियुक्तो हि निदिध्यासनमेव हि ॥ १५० ॥ प्राणायामे च विष्णोर्य
त्स्मरणं ध्यानमेव तत् ॥ आसा शौचं प्राणयमो निष्परिग्रहपूर्वकाः ॥१५१॥ तप आद्याः क्रमात्सर्व उत्तरोत्तरतो
धिकाः ॥ सर्वतः श्रवणाद्यास्तु मुख्या मुक्तिप्रसाधने ॥ १५२ ॥ अज्ञस्य श्रवणं श्रेष्ठमयुक्तेर्मननं तथा ॥ ध्यानं
निश्चिततत्त्वस्य तस्माच्छास्त्रावमर्शनं ॥१५३॥ स्वयंदशगुणं तस्माद्धारुणैकस्य शतोत्तरा ॥ अपरोक्षदृशाप्ये
षां कर्तव्या विष्णुस्तुष्टिदा ॥१५४॥ यद्दमं परमं गुह्यं मद्भक्तेष्वभिधास्यति ॥ भक्तिं मयि परां कृत्वामामेवैष्यत्यसंश
यः ॥१५५॥ न च तस्मान्मनुष्येषु कश्चिन्मे प्रियकृत्तमः ॥ भवितान च मे तस्मादन्यः प्रियतरो भुवि ॥ १५६ ॥
शौचासने त्वंगमात्रं न पृथग्धर्मकारणं ॥ प्राणायामादयस्तुष्टिपर्यं तादृिगुणाधिकाः ॥१५७॥ स्वाध्यायो तः
कोटिगुणस्ततो नंतगुणाहरेः ॥ पूजा तत्रिगुणं ध्यानमिति धर्मक्रमः स्मृतः ॥१५८॥ ऊर्वोरधः पदोरूर्ध्वं विभागे

संग्रह
अ० ४

॥७८४॥

नेतिचत्रिधा ॥ आसनत्रयमुद्दिष्टं मंत्रस्मरणपूर्वकं ॥ १५९ ॥ द्विगुणोत्तरं रेचकादिषोडशादिक्रमेण तु ॥ मा-
 त्राणां ह्रस्ववर्णस्य कालो मात्रेति शब्दयते ॥ १६० ॥ क्रमेणैवाभ्यसेन्मात्रावृद्धिमेकाग्रधीः पुनः ॥ रेचयित्वा दक्षि-
 णतः पूरयित्वा च वामतः ॥ १६१ ॥ कुंभकश्च सुषुम्नायां विष्णुं वायुं च संस्मरेत् ॥ मूलाधारं समारभ्य त्वामूर्धानमृजु-
 स्थिता ॥ १६२ ॥ मध्ये सुषुम्नाविज्ञेया वज्रिकार्या प्रकाशि (नी) का ॥ वैद्युता ब्रह्मनाडी तिसैव पंच प्रभेदिनी ॥ १६३ ॥
 पृष्ठवामाग्रदक्षांतर्भेदास्तेषु क्रमेण तु ॥ हरिर्नीलः सितः पिंगो लोहितश्चात्र केशवः ॥ प्रद्युम्नादिस्वरूपेण ध्येयः सि-
 द्धिमभीप्सता ॥ १६४ ॥ मूले च नाभौ हृदयेन्द्रयोनिभ्रूमध्यमूर्धाद्विषडंतकेषु ॥ चतुःषडष्टद्विचतुर्द्विषट्कदलेषु पद्मे-
 षु सितारुणेषु ॥ १६५ ॥ पंचात्मको सौ भगवान्सदैव ध्येयो हृदंतान्यरुणानितानि ॥ त्रिकोणवह्नौ च षडश्रवायौ द्वि-
 स्तावदश्रविवृत्तशशि त्रिवह्नौ ॥ १६६ ॥ वृत्ते विधावपि विचिंत्य मिदं दशार्धरूपं सितं तदखिलं हृदयात्परस्थं ॥ इडा-
 च पिंगला चैव वज्रिकाधारिणी तथा ॥ १६७ ॥ सुषुम्नायाश्चतुर्दिक्षु वज्रिकाद्या सुतत्र च ॥ चतुर्मूर्तिः स भगवान्हृदये-
 संव्यवस्थितः ॥ १६८ ॥ द्वासप्ततिसहस्राणि नाड्योन्यास्तु प्रधानतः ॥ बृहती सहस्रस्पर्शानामृचां वाच्योत्र केशवः-
 ॥ १६९ ॥ रूपाणां लक्षणं तेषां रहस्यत्वात् न कथ्यते ॥ १७० ॥ विष्णुना ब्रह्मणे प्रोक्तं ग्रंथसंकोचतस्तथा ॥ खंडस्मृतिर्धा-

तंत्रसा०

॥ १८ ॥

रणास्यादखंडाध्यानमुच्यते ॥१७१॥ अप्रयत्नात्समाधिश्च दर्शनं चिरयानया ॥ अथवासततंशास्त्रविमर्शेनभ
विष्यति ॥१७२॥ परमस्नेहसंयुक्तयथार्थज्ञानतोभवेत् ॥ साभक्तिरिति विज्ञेयासाधनंभोगमोक्षयोः ॥१७३॥
मुख्यमेषैवनान्यत्स्यात्सर्वव्यर्थतयाविना ॥ सैकाप्यभीष्टफलदामोक्षोदर्शनयुक्तया ॥१७४॥ दर्शनंचतया
हीनंव्यर्थमन्यत्किमुच्यते ॥ योग्यंतुदर्शनंनैवतयाहीनंभविष्यति ॥१७५॥ आनंदचित्सदितिपूर्वगुणैःस
मस्तैर्मर्त्यादिभिर्विधिपरैर्भगवान्क्रमेण ॥ ध्यातोधिकैरधिगुणोधिकमेवसौख्यमुक्तौददातिसततंपरमस्वरू
पः ॥१७६॥ निर्दोषाखिलसंपूर्णगुणेनहरिणास्वयं ॥ ब्रह्मणेकथितातंत्रसारदुद्धृत्यसादरं ॥१७७॥ आनंदती
र्थमुनिनाकृतोग्रंथोयमंजसा ॥ ग्रंथोयंपाठमात्रेणसकलाभीष्टसिद्धिदः ॥१७८॥ किमुज्ञानादनुष्ठानादुभय
स्मात्पुनःकिमु ॥१७९॥ यस्यत्रीण्युदितानिवेदवचनेरूपाणिदिव्यान्यलंबद्रुतदर्शतमित्थमेवनिहितंदेवस्य
भर्गोमहत् ॥ वायोराभवचोनयंप्रथमकंपृक्षोद्वितीयंवपुर्मध्वोयचुतृतीयमेतदमुनाग्रंथःकृतःकेशवे ॥१८०॥
अशेषदोषोज्झितपूर्णसद्गुणंसदाविशेषापगतोरुरूपं ॥ नमामिनारायणमप्रतीपंसदाप्रियेभ्यःप्रियमादरेण
॥ १८१ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमत्तंत्रसारसंग्रहेचतुर्थोऽध्यायःसंपूर्णः ॥ ४ ॥

तंत्रसारसंग्रहःसंपूर्णः ॥

संग्रहः

अ० ४

॥७॥

The Credit of getting the Sarvamoola Books Scanned goes to Panditavareenya ityaadi birudankita Shreemajjalihaala Shreenivaasaachaaryasya Vidyaa Suta, "Gomanjari" Udgrantha kartru, (Raghunatha suri virachita Manikya manjari granthasya Khandana Grantha) Veda Shaastra Puraanaartha Vishaarada, Panditavareenya Shree Dwarakaanaathaachaaryaru. My heartfelt salute for him to provide me such a wonderful opportunity to work on this project.

Project Started on : 21 December 2009

Project Completed on : 20 March 2011

Scanned By : Aravindacharya Haranahalli, aravindbharadwajhs@gmail.com